

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

Volume 11/10 Spring 2016, p. 217-230

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9325>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 15.02.2016

✓ Accepted/Kabul: 07.06.2016

This article was checked by iThenticate.

BELÂGAT KİTAPLARINDA TECÂHÛL-İ ÂRİF'İN TARİF VE TASNİFİ

Muhittin ELİAÇIK*

ÖZET

Belâgat kitapları muhassinât-ı lafziyye ve ma'neviyye adı verilen edebî sanatların örneklerle açıklandığı kitaplardır. Edebî sanatlar bu kitapların bedî' bölümünde açıklanmış ve ad, tarif ve tasnifçe birbirinden farklı olabilmıştır. Bu kitaplarda mecâz-ı mürsel, isti'âre, teşbîh, kinâye gibi sanatlar bir anlatım yolu olarak görülüp beyân bölümünde açıklanmıştır. Me'âni, beyân, bedî'olarak üç bölümden oluşan belâgat kitaplarında Tanzimat sonrasında önemli bir artış olmuştur. Belâgat kitapları genellikle 13.yüzyıl belâgat âlimi Sirâcuddîn-i Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-Ulûm*'u ile onun özet ve şerhlerine dayanmıştır. Böyle olmakla beraber *Miftâhu'l-Ulûm*'un şerh ve özetlerinde *Miftâh*'ta yer almayan birçok sanata yer verilmiştir. Belâgat kitaplarında yer alan edebî sanatlardan birisi de *tecâhül-i 'ârif* olup *Miftâhu'l-Ulûm*'da *sevku'l-ma'lûm mesâka gayrihi* adı ile açıklanmıştır. *Tecâhül-i 'ârif*, bir nükteden dolayı, bilinen bir şeyin bilinmiyormuş gibi anlatılması, yani *tecâhül* yoluyla *istifhâm* edilmesidir. Bu sanat, belâgat kitaplarının büyük kısmında *tecâhül-i 'ârif* adı ile geçmekle birlikte, birkaç kitapta farklı adla verilmiştir. Sekkâkî, edebe aykırılık gerekçesiyle bu sanatın adını değiştirmişse de bu değişiklik sonraki kitaplarda benimsenmemiştir. Sekkâkî'nin tarifi çoğu kitapta tercüme yoluyla: “Bir nükteye binâen ma'lûmu gayr-i ma'lûm siyâkta irâd eylemekdir.” şeklinde yer almıştır. Tanzimat sonrası belâgat kitaplarında da bu sanat *tecâhül-i 'ârif* adıyla açıklanmış, sadece Recaiâde *istifhâm* adını kullanmıştır. Bununla birlikte, hiçbir kitapta *tecâhül-i 'ârif* dışında *istifhâm* diye ayrı bir başlığa yer verilmemiş, bu kelime *tecâhül-i 'ârif*in bir aracı olarak kullanılmıştır. Bu makalede *tecâhül-i 'ârif*, belâgat kitaplarında mukayeseli biçimde incelenerek ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tecâhül-i Ârif, belâgat kitapları, tarif, tasnif.

* Prof. Dr. Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, El-mek: meliacik63@yahoo.com

THE DEFINITION AND CLASSIFICATION OF THE *TECAHUL-I ARIF* IN RHETORIC BOOKS

ABSTRACT

In the rhetoric books are described 'muhassinat-i lafziye and manewiya' called literary arts in detail with examples. Literary arts has been described in the section of bedi of this books; and as name and definition and classification has been as different from each other. In this books metonymy, metaphor, simile, allusion is described in the beyan part seen as a narrative way. Consisting of bedi, beyan, meani sections in the number of rhetoric books there has been a significant increase after the Tanzimat. The source of rhetoric books usually Sekkâki (13th century scholar of rhetoric)'s Miftah and its summaries and commentaries has been. However, many new art are included in Miftah's commentaries and summaries. One of the literary arts located in rhetoric books also is tecahül-i arif. This art, in the Miftah with name of 'sevku'l-ma'lûm overtime gayrih' have been described. Tecahül, because of a joke, is described like he doesn't know something known. This art, except for a few books, is described with tecahül-i arif name in the majority of rhetoric books. Sekaki, if changed also name of this art, due to the breach of decorum, this change has not been adopted in most of the book. Many books the definition of Sekkaki: "something known because of a joke is told like doesn't know." as has translated. This art, in rhetoric books after the Tanzimat also have taken place with tecâhül-i arif name; used only Recaizade istifham name. Also, didn't take place in rhetoric books tecahül as well as a title with istifham name. This term is used as a tool of tecâhül-i arif. In this article, tecahül-i arif is investigated in a comparative manner in rhetorical book.

STRUCTURED ABSTRACT

Rhetoric books are among the books where literary arts of speech proficiencies and spirituality are explained via examples. Literary arts are explained in the novel section of these books and thereby, they become different from each other in terms of name, definition and dissection. In these books, arts like metonymy, metaphor, simile and allusion are considered a way of expression and are explained in the statement section. Even though rhetoric books date back to *Key of Sciences* by Sirâcuddîn-i Sekkâkî, a rhetoric scholar of the 13th century; explanations and abstracts of this book involve a number of arts that are not observed in it. There was a remarkable increase in the number of rhetoric books, which consist of three parts as denotations, statement and novel, after the Reform Era. Because in this era, education started to be provided according to the Western system of education and schools were opened under the names of madrasah, as well as Sultan School, Civil Service and Medical School and rhetoric lessons also became important in the curriculums of these schools. Lesson notes of teachers giving these lessons were afterwards collected into books and these books contained personal opinions and

Turkish Studies

dissections. In this study, we would like to show the differences in these books analytically and comparatively on the art of ignorance in tables.

Known as the art of 'speaking conveniently according to the force of circumstances'; rhetoric embraces the subject of explaining the words in the most convenient way. Rhetoric originates from the infinitive "puberty" and is defined as: "Telling a denotation – word in various ways by complying with the order of language and the force of circumstances and combining the statement in such a way to have a harmony with ear and heart by regarding the cohesion of words and pieces, and making the principles and speech suitable for the force of circumstances without vanity, preciousness and ambiguousness." In the Islamic world, the books written in the field of rhetoric generally consisted of *Key of Sciences* by Siracüddin Sekkâki (d.1228) and its abstracts or paraphrases. The Preacher el-Kazvîni (d.1339) wrote an abstract, *Key of Abstract* to Sekkâki's Arabic *Key of Sciences*, which is the most important resource of rhetoric books, and gave place to a number of arts that were not mentioned in the *Key* in this abstract that overshadowed the original book. Among various paraphrases and annotations in the *Key of Abstract*, the most important one was Sadeddin Teftazânî's (d.1390) *In Detail*. In the Ottoman period, the rhetoric studies progressed in two sections as madrasah line and out of madrasah line and while the works in madrasah line were based on *Key of Sciences* and its paraphrases, the works out of madrasah line were based on Reşidüddin Vatvat's (d.1177) *Poem of Magic Garden Specifics*. In the Reform Era where orientations toward Western literature increased, Süleyman Pasha's *Basic Compositions* and Western rhetoric subjects were involved in the Turkish literature and either the earlier sense of rhetoric was followed or Western rhetoric books were involved in reference resources. Ahmed Cevdet Pasha's *Ottoman Rhetoric* and Rezaizâde's *Teaching Literature* could be given as examples to these two ends. Literary arts were generally involved in rhetoric books with personal dissections and while statement subjects like metaphor, simile and comparison were involved in almost every book; a basic subject like metonymy was not involved in Sürûri's *Learning Skill*, Müstakimzâde Sadeddin's *Scholar Poetry* and Master Naci's *Scholar Literature*. On the other hand, arts like *symmetry, grant, ignorance, paradox and double-entendre* were explained with different names. One of the arts that has difference in terms of definition and dissection in rhetoric books is *ignorance*. On the other hand, it will be possible to understand whether or not there is an art called inquiry separately from this art only through examining the books analytically. Thus, it is required to comparatively present this art in rhetoric books.

While the word *unaware* that originates from the Arabic verb stem 'did not know' means to pretend not to understand in the dictionary; *ignorance*, which is a novel term, means to pretend not to understand what is already known due to an epigram. Comprising of two opposite words that mean 'the one that knows' and 'pretending not to understand'; this term was explained among denotation arts in rhetoric books. There is no great incompatibilities regarding the definitions and examples of *ignorance* in rhetoric books, except for the recent mistake, which shows the *inquiry* that is a means of this art as a separate art

Turkish Studies

substantially due to an inscription in the *Teaching Literature*. As the researches deepen, the total opposite is revealed.

The art of *ignorance* is explained as ‘*referral of the known, indirect referral*’ in the *Key of Sciences*. *Ignorance* is the art of pretending not to understand a known thing due to an epigram. This art is mentioned as *ignorance* in the large part of rhetoric books and a different name in a few books. Even though Sekkâkî changed the name of this art on the grounds that it was obscene, this change was not adopted in the following books. In many books, Sekkâkî’s definition is translated as: “*Pretending not to understand a known thing due to an epigram.*”. This art was explained with the same name in rhetoric books after the Reform; however, Rezaizâde Mahmut Ekrem used a different name (*inquiry*). In addition to this, not a single book involved a separate title outside of *ignorance* (like *inquiry*) and that word was used as a means of *ignorance*. Kazvinî added a sentence to the definition of Sekkâkî concerning *ignorance*, which had a different title. In the Ottoman rhetoric books, on the other hand, *ignorance* was defined and classified in a similar way. Only Sekkâkî and Rezaizâde used a name outside of *ignorance* in rhetoric books in general. Sixteen rhetoric books being examined are as follows: Sekkâkî’s Arabic *Key of Sciences*, Kazvinî’s *Key of Abbreviation*, Mustafa Sürûri’s *Scholar Proficiency*, İsmail Ankaravî’s *Key of Rhetoric and Pure Light*, Ahmed Hamdî’s *Ottoman Language Rhetoric*, Süleyman Pasha’s *Basic Compositions*, Saïd Pasha’s *Wisdom Education*, Ruscuklu M.Hayri’s *Rhetoric*, Ahmed Cevdet Pasha’s *Ottoman Rhetoric*, İbnülkâmil Mehmed Abdurrahman’s *Ottoman Rhetoric*, Abdurrahman Süreyya’s *Wisdom Rhetoric*, Mehmed Rif’at’s *Journals of Literature*, Rezaizâde Mahmud Ekrem’s *Teaching Literature*, Ahmed Reşid’s *Literary Thoughts*, Master Naci’s *Scholar Literature* and Tahirü’l-Mevlevî’s *Literature Dictionary*. In these books, *ignorance* is explained via citations from each other, which remarkably proves that this art is not complex.

In the large part of the rhetoric book being examined, the art of *ignorance* was explained with almost same inscriptions and examples and a pattern-like definition was presented, which was originated from the verbatim translation of Sekkâkî’s title. In other words, the definition of *ignorance* in books, which suggests that “it is pretending not to understand what is already known due to an unknown epigram” became the translation of Sekkâkî’s title: *submission of the known, another place of submission*. Sekkâkî used a different name for the art, whereas Rezaizâde used “*inquiry*” and explained it as *ignorance*. Since the art of *ignorance* is to pretend not to understand what is already known due to an epigram and this is done with questions, in other words with *inquiry*; *inquiry* is only a means of this art. It is not considered a different art. Rezaizâde’s following statement: “*Such questions actually aim at revealing opinions and feelings more efficiently and impassioning, persuading or astonishing the respondent rather than getting an answer. We should call it an ignorance rather than a vulgar inquiry.*” also confirm that definition. Ahmed Reşid’s definition, on the other hand, is more descriptive. According to him, *ignorance* has two types and as the first one is done with emotional excessiveness and *inquiry* modes, it is called *inquiry*. The second one is aimed only at cheering and even though it is a type of “*müşâkele*” (a figure of speech),

Turkish Studies

its origin is pun and illusion, whereas the origin of the other one is only ignorance.

As a consequence, the most important finding of this article is that *ignorance* is an art that is done with inquiry modes and thus, inquiry implicitly becomes an adjective of this art. It is suggested to conduct new studies in this line for the purpose of having more explicit and detailed results.

Keywords: ignorance, inquiry, rhetoric books, definition, dissection

Giriş

'Durumun gereğine uygun söz söyleme' demek olan belâgat, sözü en münasip şekilde karşılıkine anlatma konularını ele almaktadır. Belâgat, bülûğ masdarından gelen bir kelime olup: "Lisanın fesahatine uymak şartıyla bir manayı -sözlerini hâlin gereğine uygun kılarak- çeşitli yollarla söylemek ve kelimelerin ve parçaların uyumunu gözetip kulak ve kalbe hoş gelecek şekilde ifadeyi birleştirme kaideleridir." (M. Rifat, 1308: 11). "Belâgat, konuşmanın açıklıkla birlikte tekellüf, tasannu, muğlaklık ve tevilden uzak olarak hâlin gereğine uygun olmasıdır." (A.Süreyya, 1303: 69) şeklinde tanımlanmıştır. Belâgat ilmi; me'ânî, beyân, bedî' olarak üç bölümden oluşmakta ve edebî sanatlar bedî' bölümünde açıklanmaktadır. Belâgat ilmi, İslâm dünyasında M. 9-12. asırlarda zirve dönemini yaşayıp daha sonra duraklama dönemine girmiştir. Bu sahada kaleme alınan çalışmalar genellikle Siracüddin Sekkâkî'nin (ö.1228) *Miftahu'l-Ulûm* adlı eseri ile bunun özet veya şerhlerine yazılan kitaplardan ibaret bulunmuştur. Belâgat kitaplarının en mühim kaynağı durumundaki Sekkâkî'nin Arapça *Miftahu'l-Ulûm'u*, edebî sanatların bedî' bölümünde açıklandığı bir kitap olup, buna Hatib el-Kazvîni (ö.1339) aslını da gölgede bırakan *Telhîsü'l-Miftâh* adlı bir özet yazmıştır. *Miftâh*'ta yer almayan birçok sanatın eklendiği *Telhîsü'l-Miftâh'a* da birçok şerh ve haşiye yazılmış, bunların da en mühimi Sadeddin Teftazânî (ö.1390)'nin *el-Mutavvel'i olmuştur*. Osmanlı sahasında belâgat çalışmaları medrese çizgisi ve medrese dışı çizgi olarak iki kolda ilerlemiş, medrese çizgisindeki eserler *Miftâhu'l-Ulûm* ve şerhlerine, daha çok Farsça ve Türkçe örneklerin yer aldığı medrese dışı eserler ise Reşidüddîn Vatvat'ın (ö.1177) *Hadâiku's-sihr ft-dekâiki's-şi'r*'ine dayanmıştır. Batı edebiyatına yönelindiği Tanzimat döneminde ise Süleyman Paşa'nın *Mebâni'l-inşâ'sı* ile birlikte Batı retorik konuları Türk edebiyatına girip ya eski belâgat anlayışı izlenmiş, ya da onunla birlikte Batı retorik kitapları da başvuru kaynakları arasında yer almıştır. Bu iki uca Ahmed Cevdet Paşa'nın *Belâgat-i Osmaniyye'si* ile Recaizâde'nin *Ta'lîm-i Edebiyat'ı* örnek olarak gösterilebilir (Saraç 2004:131-136). Konuşmayı söz ve manaca güzelleştiren unsurlar demek olan *muhassinât-ı lafziyye* ve *ma'neviyye* belâgat kitaplarında genellikle şahsi tasniflerle verilmiş; *mecâzât, isti'âre, teşbih* gibi beyan konuları hemen her kitapta yer alırken, *mecâz-ı mürsel* gibi temel bir konu Sürûrî'nin *Bahru'l-Maârif'i*, Müstakimzâde Sadeddin'in *Istulâhât-ı Şi'riyye'si* ve Muallim Naci'nin *Istulâhât-ı Edebiyye'sinde* yer almamıştır (Saraç, 2004: 136). *Tenâsüb, tevcîh, tecâhül-i ârif, tezâd, tevriye* gibi sanatlar ise farklı adlarla açıklanmıştır. Belâgat kitaplarında tarifinde farklılık görülen sanatlardan birisi de *tecâhül-i ârif*dir.

Tecâhül-i Ârif

Arapça: 'cehele/bilmedi' fiil kökünden gelen *tecâhül* kelimesi, lügatte bilmiyormuş gibi davranmak; *tecâhül-i ârif* ise bir bedî' terimi olarak, bir nükteden dolayı bilen bilmiyormuş gibi davranması demektir. 'Bilen' ve 'bilmezmiş gibi görünmek' manasında iki zıt kelimedenden oluşan bu terim, belâgat kitaplarında mana sanatları arasında açıklanmıştır. Ebû Hilâl el-Askerî bu sanata 'tecâhül-î-ârif ve mezcü's-şek bi'l-yakîn' adını verip 'sözü daha çok pekiştirme' diye açıklamış; Sekkâkî konuyu bedî' ilminde ele alıp, örnekleri Kur'ân-ı Kerîm'de de bulunduğu için *tecâhül*

Turkish Studies

kelimesini edebe aykırı görerek bu türe *sevku'l-ma'lûm mesâka gayrihi* adını vermiş; Hatîb el-Kazvîni, Sekkâkî'nin tanımına bu sanata 'kınama/sitem, övgü ve yergide mübalağa, aşkta şaşkınlık, tahkir ve tariz' gibi bir amaçla başvurulduğu eklemesini yapmış; İbn Ebü'l-İsba' bu türe İbnü'l-Mu'tezz'in *tecâhül-i ârif*, başkalarının *i'nât* dediğini söyleyip, *i'nât* ise '*lüzûm-ı mâ lâ yelzem*'in diğer adı olduğundan bu adlandırmayı uygun bulmamış; Necmeddin İbnü'l-Esir el-Halebî, Kur'an'da geçen örneklerle *i'nât*, çeşitli eserlerde yer alan örneklerle *tecâhül-i ârif* denildiğini ve hiçbir âyete *tecâhül* nitelemesinin yapılamayacağını belirtmiş; Yahyâ bin Hamza el-Alevî ise *tecâhül-i ârif* istiarenin gayelerinden biri olarak görmüştür (Durmuş, 2011:232). *Tecâhül-i ârif*in tarif ve örneklerinde belâgat kitaplarında büyük bir uyumsuzluk olduğu söylenemez. Aslında böyle bir konu eski kitapların bir meselesi değildir. Sadece son dönemlerde, büyük ölçüde Ta'lîm-i Edebiyât'taki bir ibareden dolayı bu sanatın bir aracı olan *istifhâm*ın da ayrı bir sanat olduğu zehabına kapılmıştır. Bunun böyle olmadığı araştırmalar derinleştikçe ortaya çıkmaktadır (Karademir, 2010:406). *Tecâhül-i ârif* sanatına: 1. Tevbîh (kınama): (*Ey Şuayb! Atalarımızın taptıkları putları terketmemizi sana namazın mı emrediyor?* Hûd 87) 2. Ta'rîz: (*De ki: Rahmânın oğlu olsaydı ona tapanların ilki ben olurum.* Zuhuruf 81) 3. Aşkta şaşkınlık: (Mecnûn'a nisbet edilen: *Sizi Allah'a salarım çölün ceylanları! Söyleyin bana/Leylâm sizden mi yoksa Leylâ beşerden midir?* mısraı). 4. Medihte mübalağa: (Buhtürî'nin: *Görünen şimşek parıltısı mı yoksa lamba ziyası mı/Ya da sevgilinin görünen yüzündeki tebessümleri mi?* beyti) 5. Tâzimde mübalağa: (Abdülkâdir-i Geylânî'nin: *Ben susuzluk mu çekerim sen her pınardan akan su iken/Ben dünyada zulme mi uğrarım sen benim yardımcım iken* beyti). 6. Hicivde mübalağa: (*Bilmiyorum, ileride bileceğimi de sanmıyorum/Şu Âl-i Hasn erkekler topluluğu mudur yoksa kadınlar topluluğu mu?')* 7. Takrîr: (*Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara beni ve annemi Allah'tan başka iki tanrı bilin diye sen mi söyledin?* Mâide 116). 8. Muhatabı alıştırma ve korkusunu giderme: (*Sağ elindeki nedir ey Mûsâ? Tâhâ 17*) amaçları ile başvurulmaktadır (Durmuş, 2011:232). *Tecâhül-i ârif*, bir nükteden dolayı bilineni bilinmez siyakta söylemektir (Cevdet, 1307:154). *Tecâhül-i ârif*, bir nükteden dolayı malumu gayri malum siyakta söylemektir ki; övgü ve kınamada mübalağa ve aşkta şaşkınlıkta söylenir (Rifat, 1308:366).

Belâgat kitaplarında Tecâhül-i Ârif

Osmanlı belâgat kitapları genellikle Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-Ulûm'una* dayanmış ve bu kitaptan sonra silsile hâlinde şerh ve haşiye olarak Kazvîni *Telhîsü'l-Miftâh'ı*, Teftazânî *el-Mutavvel'i*, Cürçânî *Hâşiye ale'l-Mutavvel'i* yazmıştır. Ayrıca Reşidüddin-i Vatvat'ın *Hadâiku's-sihr fi-dekâiki's-şi'r'i* de öne çıkan bir kitap olmuştur. Bu kitaplarda *tecâhül-i ârif* hakkında birbirine benzer tarif ve tasnifler yapılmıştır. Sekkâkî'nin tarifine Kazvîni bir cümle eklemiştir. İncelediğimiz belâgat kitaplarında *tecâhül-i ârif* genellikle tek bir başlık altında ele alınıp açıklanmış, sadece Sekkâkî '*sevku'l-ma'lûm mesâka gayrihi*' ve Recaiizâde '*istifhâm*' adını kullanmıştır. İncelediğimiz on altı kitap: Sekkâkî'nin Arapça *Miftâhu'l-Ulûm'u*, Kazvîni'nin *Telhîsü'l-Miftâh'ı*, Mustafa Sürûrî'nin *Bahru'l-Ma'ârif'i*, İsmail Ankaravî'nin *Miftâhu'l-Belâga ve Misbâhu'l-Fesâha'sı*, Ahmed Hamdî'nin *Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî'si*, Süleyman Paşa'nın *Mebâni'l-İnşâ'sı*, Saîd Paşa'nın *Mizânü'l-Edeb'i*, Ruscuklu M.Hayri'nin *Belâgat'i*, Ahmed Cevdet Paşa'nın *Belâgat-i Osmâniyye'si*, İbnülkâmil Mehmed Abdurrahman'ın *Belâgat-i Osmâniyye'si*, Abdurrahman Süreyya'nın *Mizânü'l-Belâga'sı*, Mehmed Rif'at'ın *Mecâmü'l-Edeb'i*, Recaiizâde Mahmud Ekrem'in *Ta'lîm-i Edebiyyât'ı*, Ahmed Reşîd'in *Nazariyyât-ı Edebiyye'si*, Muallim Naci'nin *Istilâhât-ı Edebiyye'si* ve Tahirü'l-Mevlevî'nin *Edebiyat Lügati'dir*. Bu eserlerde *tecâhül-i ârif*in tarif ve tasnifi aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

1. Siracüddin Sekkâkî (ö.1228), *Miftâhu'l-ulûm'da*, bu sanata ait örneklerin Kur'an-ı Kerîm'de de bulunması sebebiyle *tecâhül* kelimesini edebe aykırı görüp: *Onu tecâhül olarak adlandırmayı sevmem* demiş ve *sevku'l-ma'lûm mesâka gayrihi* terimini kullanmıştır.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016

2. Kazvinî, *Telhîsü'l-Miftâh*'ta, Sekkâkî'nin terimini benimsememiş, ancak tarifi genişletip: “*Tecâhülü'l-Ârif; kınama, övgüde ve yergide mübalağa, aşkta şaşkınlık gibi bir nükteden dolayı, bilinenin bilinmiyormuşcasına sunulmasıdır.*” demiştir.

3. Mustafa Sürûrî (ö.1562), *Bahru'l-Ma'ârif* te: “*Tecâhül-i Ârif bildiği şeyi bilmezlenmektir.*” şeklinde oldukça kısa bir tarif yapmıştır.

4. İsmail-i Ankaravî (ö.1630), *Miftâhu'l-Belâga*'da: “*Tecâhül-i Ârif bir şeyi bilirken bilmezlenmektir.*” diyerek Sürûrî ile yaklaşık aynı tarifi vermiştir.

5. Ahmed Hamdî (ö.1890), *Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî* de: “*Tecâhül-i Ârif, malum bir nükte için bilineni bilinmeyen sıyakına sevkettir. Bu nükte ya kınama, ya övgüde mübalağa için şaşkınlık ve ürperme veya yergide mübalağa için şaşkınlık olur.*” diyerek Kazvinî'ye uymuştur.

6. Süleyman Paşa (ö.1892), *Mebâni'l-İnşâ*'da Ahmed Hamdî ile yaklaşık aynı tarifi yapıp: “*Tecâhül-i Ârif, bilineni bilinmeyen sıyakına bir nükte için sevkettir. Kınama veya övgü ve yergide mübalağa için ya da sevginin şaşkınlık derecelerinde iken söylenen sözler gibi.*” demiştir.

7. Said Paşa (ö.1890), *Mizânü'l-Edeb* de: “*Tecâhül-i ârif sanatı, konuşanın bildiği bir şeyi bilmez tarzında söylemesidir.*” demiştir.

8. Ruscuklu Mehmed Hayri, *Belâgat* (bs.1890)'ta: “*Tecâhül-i Ârifâne sanatı, bilinen bir şeyi hoş bir nükteden dolayı bilmemezlikden gelmektir.*” demiştir.

9. Ahmed Cevdet Paşa (ö.1895), *Belâgat-i Osmâniyye* de: “*Tecâhül-i Ârif, bir nükteye binâen malumu gayrimalum sıyakta söylemektir.*” demiştir.

10. İbnü'l-Kâmil Mehmed Abdurrahman, *Belâgat-i Osmâniyye* (bs.1891)'de: *Tecâhül-i Ârifâne sanatı, konuşanın bildiği bir şeyi bilmiyormuş gibi söylemesidir.*” demiştir.

11. Abdurrahman Süreyya, Mirdûhîzâde (ö.1904), *Mizânü'l-Belâga*'da: “*Tecâhül-i Ârif; konuşanın takrir, inkar ve ikrardan başka bir nükteye bağlı olarak bilineni bilinmeyen yerine sevkettir. Yani, güya iki münasip şey arasındaki aşırı ilgi ve benzerlik şüphe ve karışıklığa sebep olmuş da aşırı şaşkınlıkla gerçeği araştırmak mecburiyetinde bulunarak bilmez gibi bildiğini sormaktadır. Bu sebeple: 'Ey sevgili, bir gizlice tebessüm de mi sığmaz – Söyle, billahi ağzın ta o kadar dar mıdır?' beytindeki istifhamların ilki takrîrî, ikincisi inkârî olup tecâhül-i ârif değildir. Lâkin: 'Şeb midir bu, yâ sevâd-ı âh-ı pinhânım mıdır - Şem'-i meclis, şu'le-i dâğ-ı nümâyânım mıdır' beytinde şair şaşkınlık göstererek bildiğini bilmezlikten gelip terdîd yoluyla gerçeği arama arzusuna düşmüştür ki asıl tecâhül-i ârif budur.*” diyerek ayrıntılı bir tarif yapmış, ayrıca Ahmed Cevdet Paşa'nın verdiği ilk örneği de *tecâhül-i ârif* saymamıştır.

12. Mehmed Rif'at (ö.1907), *Mecâmiü'l-Edeb* de: “*Tecâhül-i ârif, bir nükteden dolayı malumu gayri malum sıyakta söylemektir ki; övgü ve kınamada mübalağa ve aşkta şaşkınlıkta söylenir.*” diyerek kitapların çoğunun verdiği tarifi vermiştir.

13. Recâizâde Mahmud Ekrem (ö.1914) *Ta'lîm-i Edebiyat*'ta bu sanat için *İstifhâm* kelimesini kullanmış ve: “*İstifhâm, sıkı sıkıya birtakım sualler söylemekten ibarettir. Fakat bu türlü suallerden gerçek maksat cevap almak değil, tam tersi, fikir ve hisleri daha açık ve etkili bir yolda açığa çıkarmak ve bu suretle muhatabı heyecanla ikna etmek veya hayrete düşürmektir. Bunu âdî istifhâmdan ayırarak adına tecâhül-i ârif demek gerekir. Kendisinden istifhâm olunan şahıs hakikî ve belirgin olmak gerekmez. Bu mecaz; acz ve hayret, yeis ve şiddet, çekememe ve nefret, acıma ve şefkat, hüzn ve sevinç gibi hâl, ihtiras ve hislerin tercüme ve tebliğinde kullanılan özel bir tavidir.*” diyerek şekil ve muhtevaca farklı bir tarif yapmıştır.

14. Ahmed Reşîd (ö.1956) *Nazariyyât-ı Edebiyye* de: “*Tecâhül-i Ârif, bir nükteye mebni olmak şartıyla bilinen bir şeyi bilinmezmiş gibi göstermeye denir. Nükteye mebni olmak kaydı*

Turkish Studies

şunun için konulmuştur ki, söylenen sözde tecâhül mü mucip bir edebî maksat bulunmalı ve muhataplarca anlaşılabilir. Mesela, *Dün nereye girdiniz?* su'âlîne karşı, sadece gittiği yeri gizlemek için unuttum demek tecâhül ise de tecâhül-i ârif değildir. Âdî tecâhülde gizleme isteği vardır. Tecâhül-i ârif ise bilakis daha ziyade açık etmeye hizmet eder. Tecâhül-i ârif iki türdür: Birincisi daima aşırı his göstermek için seçilir ki tebliğde mübalağa demektir; ne türlü bir his tebliğ edilmek isteniyorsa onu takviyeye hizmet eder. Tecâhül-i ârifin bu türü daima istifham kipleriyle tezahür ettiğinden Ta'lîm-i Edebiyyâtda 'istifhâm' ünvanıyla kaydolunmuştur. İstifhâm kipleriyle merâmı tebliğin bir türü de tasdik makamında istifhâm-ı inkârî şeklinin seçimidir ki buna tecâhül-i ârif denilemez, çünkü ifadede tecâhül manası olmayıp, sadece tebliğin gücüne hizmet vardır. Tecâhül-i ârifin ikinci türü surf neşelendirmeye hizmet eden konuşmalara mahsus olup, karşısındakinin maksadından tecâhül ile sözünü veya hareketini diğer suretle telakki etmiş görünerek beklenenin tersine fakat münasebetli bir cevapla karşılık vermek gibi ki; gerçek değeri itibarıyla bir tür müşâkele demekse de onun aslı tecnîs ve ihâm olduğu hâlde bununki sâdece tecâhüldür. Bu tür tecâhül-i ârif, zarâfet göstermeye aracılık eder ve bildirim karşılıkları arasına girer." deyip Recaizâde'nin tarifini de açıklamıştır.

15. Muallim Naci (ö.1893), *İstîlâhât-ı Edebiyye*'de: "Tecâhül-i Ârif, insanın bir sözü bir nükteden dolayı gerçek durumu bilmiyormuş gibi söylemesidir. Buna tecâhül-i ârifâne de diyebiliriz. Bazı beyan âlimleri bu üslûbun Kur'ân-ı Kerîm'de de geçmesine bakarak tecâhül tabirini güzel görmeyip onun yerine 'bilinenin bir nükte gereği bilinmez gibi söylenmesi' adını seçmişlerse de bu ad külfetli olduğundan kabul görmemiştir. Aslında Kelâmullah'a göre tecâhül tabirinin kullanılmaması edepten sayılırsa da tecâhül tabiri mevcutken beşer sözü hakkında da söylenen ünvanın kullanımına mecburiyet olmaz. En sağlamı, Kelâmullah hakkında saygıdan bu adın, beşer sözü hakkında da kolaylığından o tabirlerden birinin kullanılmasıdır. Tecâhül-i Ârif pek hoş bir üslûptur, fakat adından da anlaşılacağı üzere bu yolda söz söyleyecek adamın gerçekten ârif olması gerekir. Böyle olmazsa ona 'tecâhül-i ârif' değil 'teârîf-i câhil' demek uygun olur. Tecâhül-i Ârifte neşelendirme, knama, hayret, şaşkınlık, övgü ve yergide mübalağa gibi nükteler gözetilir." diyerek yorumuna dayalı bir tarif yapmıştır.

16. Tahirü'l-Mevlevî (ö.1951), *Edebiyat Lügati*'nde: "Tecâhül-i Ârif, bilen bir kimsenin nükteden dolayı bilmiyormuş gibi davranmasıdır. Tecâhül-i Ârifte bir nükte kastedilmesi şarttır." demiştir.

Taranan 16 belâgat kitabında tecâhül-i ârif sanatının tarif ve tasnifi:

Sekkâkî: Miftâhu'l-'Ulûm	Sevku'l-ma'lûm mesâka gayrihi(Bilinenin bilinmiyormuşçasına sunulması): Onu tecâhül olarak adlandırmayı sevmem. (Ve minhu, Sevku'l-ma'lûm mesâka gayrihi. Ve lâ-ahubbu tesmiyetehu bi't-tecâhül. Ke kavluhu subhânehu ve ta'âlâ: "ve innâ ev iyyâkum le-'alâ hüden ev fi-dalâlin mubînin" (s. 427)
Kazvinî, Telhîsü'l-Miftâh	Tecâhülü'l-'Ârif: ve o, Sekkâkî'nin adlandırdığı gibi; knama, övgüde yergide mübalağa, aşkıta şaşkınlık gibi bir nükteden dolayı, bilinenin bilinmiyormuşçasına sunulmasıdır. (Ve minhu tecâhülü'l-'ârif: ve hüve kemâ semmâhu's-Sekkâkî sevku'l-ma'lûm mesâka gayrihi li-nüktetin ke't-tevbîhi ve'l-mubâlagatu fi'l-medhi ve'l-mubâlagatu fi'z-zemmi ve't-tedellühü fi'l-hubbi (vrk. 47b)
Mustafa Sürûrî: Bahru'l-Ma'ârif	Tecâhülü'l-'Ârif oldur ki bildüğü nesneyi bilmezlene. 'Billahi yâ zabeyâti'l-kâ' kulne lenâ-Leylâ minkünne em Leylâ mine'l-beşer "Ey sahrânun geyikleri din bize Leylâ sizden midür yohsa Leylâ beşerden midür" (vrk.32a)
İsmail-i Ankaravî Miftâhu'l-Belâga ve Misbâhu'l-	Tecâhül-i Ârif oldur ki bir nesneyi bilürken bilmezlene. "Şair bilir ki Leylâ, arzın geyiklerinden değildir, ama tecâhül yoluyla istifhâm etmesi övgüde mübalağadan ötürüdür. Sevgilinin yüzünün berk ve sirâc gibi

Turkish Studies

Fesâha	<i>olduğunu bilirken, övgüde mübalağadan ötürü tecâhül yoluyla istifhâm kılır.” (s.133).</i>
Ahmed Hamdî: Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî	<i>Tecâhül-i ‘Ârif, ma’lûm bir nükte için ma’lûmu gayr-i ma’lûm mesâkına sevk etmektedir. Bu nükte de ya tevbîh, ya medhde mübâlağa için tedellüh ve tedehhüş, ya da zemde mübâlağa için tahayyür ve tedellüh olur. (s.99)</i>
Süleyman Paşa, Mebâni’l-İnşâ	<i>Tecâhül-i ‘Ârif, ma’lûmu gayr-i ma’lûm mesâkına bir nükte sarfi için sevk etmektedir. Tevbîh veya medh ü zemde mübâlağa tazmîni için veyahud mahabbetin veleh ve hayret derecelerinde iken tefevvüh olunan âsâr-ı kelâmîyye gibi. (II/s.67-68)</i>
Sa’id Paşa, Mizânü’l-Edeb	<i>Tecâhülü’l-‘Ârif san’atı: Mütakellimin bildiği bir şey’i bilmez tarzında irâd etmesidir. Hâmîd-i Âmidî’nin: ‘Bize geldin göz yumup açınca mihmân olmadın-Bilmem ey âhû-yı vahşî gördüğüm rü’yâ mıdır’ beyti gibi. (s.364)</i>
Ruscuklu M.Hayri: Belâgat	<i>Tecâhül-i ‘Ârifâne san’atıdır ki bilinen bir şey’i bir nükte-i latîfeye mebnî bilmemezlikden gelmektedir. ‘Şeb midir bu yâ sevâd-ı âh-ı pinhânım mıdır - Şem’-i meclis şu’le-i dâğ-ı nümâyânım mıdır’ beytindeki gibi. (s.77)</i>
Ahmed Cevdet Paşa: Belâgat-ı Osmânîyye	<i>Tecâhülü’l-‘Ârif: Bir nükteye binâen ma’lûmu gayr-i ma’lûm siyâkda irâd eylemektedir. ‘Bir nihânîce tebessüm de mi sığmaz cânâ - Söyle billahi dehenün tâ o kadar teng midir’ beytinde fem-i cânânın küçüklüğünü medhde mübâlağa için istifhâm tarîkine gidilmiştir. Kezâlik ‘Şeb midir bu yâ sevâd-ı âh-ı pinhânım mıdır - Şem’-i meclis şu’le-i dâğ-ı nümâyânım mıdır’ beytinde tevellüh ve tahayyür nüktesine binâen istifhâm yolu ihtiyâr edilmiştir (s.166)</i>
İ.Kâmil Mehmed Abdurrahman: Belâgat-ı Osmânîyye	<i>Tecâhül-i ‘Ârifâne san’atıdır ki -mütakellim, ma’lûmu olan bir şey’i gayr-i ma’lûmu tarzında irâd etmesidir. ‘Şeb midir bu? yâ sevâd-ı âh-ı pinhânım mıdır - Şem’-i meclis şu’le-i dâğ-ı nümâyânım mıdır’ beytinde olduğu gibi. (s.64)</i>
Abdurrahman Süreyya: Mizânü’l-Belâga	<i>Tecâhül-i ‘Ârif: Takrîr, inkâr, ikrârdan başka bir nükteye mebnî, mütakellim ma’lûmu gayr-i ma’lûm yerine sevk etmektedir. Şu sûretle ki gûyâ mütenâsibeyn arasında şiddet-i müşâbehet ve münâsebet dâ’î-i iltibâs u iştibâh olmuş da kemâl-i tevellüh ü tahayyüründen nâşî istiknâh-ı hakikat mecbûriyyetinde bulunarak bilmez gibi bildiğini sorar. Binâberîn: ‘Bir nihânîce tebessüm de mi sığmaz cânâ - Söyle billahi dehenün tâ o kadar teng midir’ beytindeki istifhâmların ilki takrîrî ikincisi inkârî olup tecâhül-i ‘ârif kabîlinden değildir. Lâkin: ‘Şeb midir bu, yâ sevâd-ı âh-ı pinhânım mıdır - Şem’-i meclis, şu’le-i dâğ-ı nümâyânım mıdır’ beytinde şâir izhâr-ı veleh ü heyretle bildiğini bilmezlikden gelerek terdîd tarîki ile istiknâh-ı hakikat dâ’iyesine düşmüştür ki asl tecâhülü’l-‘ârif buna derler. (s.359-360)</i>
Mehmed Rif’at, Mecâmiü’l-Edeb	<i>Tecâhül-i ‘Ârif: Bir nükteye binâen ma’lûmu gayr-i ma’lûm siyâkında irâd etmektedir ki bunda üç vech vardır: Vech-i evvel, medh kasdıyla mübâlağa tazammunı içindir. Vech-i sâni, tevbîh kasdıyla mübâlağa tazammunı içindir. Vech-i sâlis, mahabbetin veleh ü hayret derecelerinde iken tefevvüh olunanıdır. ‘Şeb midir bu yâ sevâd-ı âh-ı pinhânım mıdır - Şem’-i meclis şu’le-i dâğ-ı nümâyânım mıdır’ beyti bu kabîlendendir (s.366-367)</i>
Recâizâde Mahmud Ekrem: Ta’lîm-i Edebiyat	<i>İstifhâm: Sıkı sıkıya birtakım su’âller irâd etmekten ibâretidir. Fakat bu dürlü su’âllerden maksad-ı hakîkî cevâb almak değil belki efkâr u hissiyyâtı daha vâzih, daha mü’essir bir yolda mevki’-i bürûza çıkarmak ve bu sûretle muhâtabı tehyic ü iknâ’ veyahud tahyir ü i’câb etmektedir. Bunu istifhâm-ı ‘âdîden tefrîkan nâmına ‘tecâhül-i ‘ârif’ demek iktizâ eder. Kendisinden istifhâm olunan şahs hakîkî ve mu’ayyen olmak iktizâ etmez. Bu mecâz, ‘acz u hayret, ye’s ü şiddet, istirkâb u nefret, rahm u şefkat, hüzn ü meserret gibi hâlât ve ihtirâsât ve hissiyyâtın terceme ve teblîğinde isti’mâl olunur bir tavr-ı hâsıdır. (s.308-309)</i>

Turkish Studies

<p>Ahmed Reşîd: Nazariyyât-ı Edebiyye</p>	<p><i>Tecâhül-i 'Ârif: Bir nükteye mebnî olmak şartıyla ma'lûm olan bir şey'i gayr-i ma'lûm gibi göstermege tecâhül-i 'ârif derler. 'Nükteye mebnî olmak' kaydı şunun için konulmuşdur ki söylenilen sözde tecâhülü mücib bir maksad-ı edebî bulunmalı ve muhâtablarca anlaşılabilmelidir. Meselâ 'Dün nereye gittiniz?' su'âline karşı, mücerred gittiği yeri gizlemek için -ki bunda diğer bir maksad olabilir; fakat maksad-ı edebî bulunamaz-'unutdum' demek tecâhül ise de tecâhül-i 'ârif degildir. Tecâhül-i 'âdîde 'ketm' emeli vardır, tecâhül-i 'ârif ise bilakis daha ziyâde izhâra hâdimdir. Tecâhül-i 'ârif iki nev'dir: Birincisi dâ'imâ gulüvv-i hiss ibrâz etmek için ihtiyâr olunur ki teblîğde mübâlağa demektir; ne dürlü bir hiss teblîğ edilmek isteniliyorsa onu takviyeye hizmet eder. Tecâhül-i 'ârifin bu nev'i dâ'imâ sıyag-ı istîfhamiyye ile tezâhür etdiğinden Ta'lîm-i Edebiyyâta 'istîfham' unvânıyla kayd olunmuş ve bu dürlü su'âllerden maksad-ı hakîkî cevâb almak değil belki efkâr ve hissiyyâtı daha vâzih, daha şedîd, daha mü'essir bir yolda mevki'-i bürûza çıkarmak ve bu sûretle muhâtabı tehyic ve iknâ' veyahud tahyîr ve i'câb etmektedir' denilmiştir. Sîga-i istîfhamiyye ile teblîğ-i merâmın bir dürlüsü de makâm-ı tasdikde istîfham-ı inkârî şeklinin ihtiyâridir. Buna tecâhül-i 'ârif denilemez, çünkü ifâdede ma'nâ-yı tecâhül yoktur, ancak kuvvet-i teblîge hizmet vardır. Tecâhül-i 'ârifin ikinci nev'i mücerred tenşite hizmet eder muhâverâta mahsûsdur. Karşısındakinin maksadından tecâhül ile sözünü veya hareketini diğer sûretle telakkî etmiş görünerek hilâf-ı intizâr, fakat münâsebetli bir cevâbla mukâbele etmek gibi ki; kıymet-i hakîkiyyesi i'tibârıyla bir nev' müşâkele demek ise de onun esâsı tecnis ve ihâm olduğu hâlde bununki sâdece tecâhüldür. Bu nev' tecâhül-i 'ârif, izhâr-ı zarâfete vesâtet ile, mucâzât-ı teblîgiyye miyânına dâhil olur. (s.273)</i></p>
<p>Muallim Naci, Islâhât-ı Edebiyye</p>	<p><i>Tecâhül-i 'Ârif: İnsanın bir sözü bir nükteye mebnî hakikat-i hâli bilmiyormuş gibi söylemesidir. Buna sadece tecâhül diyebileceğimiz gibi tecâhül-i 'ârifâne dahi diyebiliriz. Ba'zı beyâniyyûn bu üslûbun Kur'ân-ı Kerîmde dahi vârid olmasına nazaren tecâhül ta'bîrini şâyân-ı istihsân göremeyerek ana bedel 'ma'lûmun li-nüktetin gayr-i ma'lûm mesâkına sevki' unvânını ihtiyâr etmişler ise de bu unvân külfetli olduğundan kabûl-i 'âmmeye mazhar olamamıştır. Fi'l-hakika Kelâmullah'a nisbetle tecâhül ta'bîrinin isti'mâl olunmaması muktezâ-yı kemâl-i te'eddüb 'add olunur ise de tecâhül ta'bîri mevcûd iken kelâm-ı beşer hakkında dahi zikr olunan unvânın isti'mâline mecbûriyyet görülemez. Eslem olan sûret kelâmullah hakkında tebcîlen bu unvânın kelâm-ı beşer hakkında da teshîlen o ta'bîrlerden birinin isti'mâlidir. Tecâhül-i 'ârif pek latîf bir üslûbdur, fakat unvânından dahi anlaşılacağı üzere bu yolda söz söyleyecek adam hakîkaten 'ârif olmak lâzım gelir. Böyle olmaz ise ana (tecâhül-i 'ârif) değil (te'ârîf-i câhil) demek münâsib olur. Te'ârîf-i câhil için bir misâl aranırsa şâyân-ı tevbîh olan bir şahsa tevbîh sûretinde 'ne yapıyorsunuz? Diyen bir adama o şahsın "şükür, iyiyiz siz ne yapıyorsunuz? Yollu cevâb vermesi tasavvur olunsun. Tecâhül-i 'ârifde tenşit, tevbîh, tahayyür, tedellüh, medhde ve zemde mübâlağa gibi nükteler i'tibâr olunur. (s.56-63)</i></p>
<p>Tahirü'l-Mevlevî: Edebiyat Lügati</p>	<p><i>Tecâhül-i 'ârif: Bilen bir kimsenin nükte dolayısıyla bilmiyormuş gibi davranmasıdır. Tecâhül-i 'ârifte bir nükte kastedilmiş olması şarttır. 'Ben mi çıldırdım ilâhî yoksa hiç mi farkı yok-Gördüğüm çılgın gürûhun zümre-i divânededen' beyti gibi. (s.133)</i></p>

Turkish Studies

Kitaplardaki tarif ve tasnifler:

Eser	Tarif	Tasnif, alt başlık, tür. örnek
Sekkâkî,	<i>Sevku 'l-ma 'lûm mesâka</i>	<i>Onu tecâhül olarak adlandırmayı sevmem.</i>

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016

<i>Miftâhu'l-Ulûm</i>	<i>gayrihi</i>	
Kazvinî, <i>Telhîsü'l-Miftâh</i>	<i>Tecâhülü'l-Ârif: Bilinenin bilinmiyormuş gibi sunulmasıdır.</i>	<i>Kınama, övgü ve yergide mübalağa, aşkıta şaşkınlık gibi bir nokteden dolayı.</i>
M.Sürûrî, <i>Bahru'l-Ma'ârif</i>	<i>Tecâhülü'l-Ârif, bildiği şeyi bilmezlene.</i>	<i>Ey sahrânun geyikleri din bize Leylâ sizden midür yohsa Leylâ beşerden midür?</i>
İ.Ankaravî, <i>Miftâhu'l-Belâga</i>	<i>Tecâhül-i Ârif, bir nesneyi bilirken bilmezlene.</i>	<i>Şair bilir ki Leylâ, arzın geyiklerinden değildir, ama tecâhül yoluyla istifhâm etmesi övgüde mübalağadan ötürüdür.</i>
A. Hamdî, <i>Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî</i>	<i>Tecâhül-i Ârif, bilinen bir nükte için bilineni bilinmeyen yola sevk etmektir.</i>	<i>Bu nükte tevbih, medhde mübâlağa için tedellüh ve tedehhüş ya da zemde mübâlağa için tahayyür ve tedellüh olur.</i>
Süleyman Paşa, <i>Mebâni'l-İnşâ</i>	<i>Tecâhül-i Ârif, bilineni bilinmeyen yoluna bir nükte sarfi için sevk etmektir.</i>	<i>Tevbih veya medh ü zemde mübâlagadan dolayı veya sevginin hayret derecelerinde iken ağza alınan sözler gibi.</i>
Sa'îd Paşa, <i>Mîzânü'l-Edeb</i>	<i>Tecâhülü'l-Ârif, konuşanın bildiği bir şeyi bilmez tarzında söylemesi</i>	<i>'Bize geldin göz yumup açınca mihmân olmadın-Bilmem ey âhû-yı vahşî gördüğüm rü'yâ mıdır'</i>
Ruscuklu M.Hayri, <i>Belâgat</i>	<i>Tecâhül-i Ârifâne, bilinen bir şeyi hoş bir nokteden dolayı bilmemezlikden gelmektir.</i>	<i>'Şeb midir bu yâ sevâd-ı âh-ı pinhânım mıdır-Şem'-i meclis şu'le-i dâğ-ı nümâyânım mıdır'</i>
A.Cevdet Paşa, <i>Belâgat-i Osmâniyye</i>	<i>Tecâhülü'l-Ârif, bir nokteden dolayı bilineni bilinmeyen yolunda söylemektir.</i>	<i>'Bir nihânice tebessüm de mi sığmaz cânâ Söyle billahi dehenün tâ o kadar teng midir' 'Şeb midir bu yâ sevâd-ı âh-ı pinhânım mıdır Şem'-i meclis şu'le-i dâğ-ı nümâyânım mıdır'</i>
İbnülkâmil M. Abdurrahman, <i>Belâgat-i Osmâniyye</i>	<i>Tecâhül-i Ârifâne, konuşanın bildiği bir şeyi bilmez tarzında söylemesidir.</i>	<i>'Şeb midir bu yâ sevâd-ı âh-ı pinhânım mıdır-Şem'-i meclis şu'le-i dâğ-ı nümâyânım mıdır'</i>
Abdurrahman Süreyya, <i>Mîzânü'l-Belâga</i>	<i>Tecâhül-i Ârif; takrîr, inkâr, ikrârdan başka bir nokteye mebni, konuşanın bilineni bilinmeyen yolda söylemesidir.</i>	<i>İki mütenasip şey arasında aşırı ilgi ve benzerlik karışıklığa sebep olup, şaşkınlıkla bildiğini bilmez gibi sorar. 'Bir nihânice tebessüm de mi sığmaz cânâ - Söyle billahi dehenün tâ o kadar teng midir' beytinde tecâhül-i ârif olmayıp, 'Şeb midir bu yâ sevâd-ı âh-ı pinhânım mıdır - Şem'-i meclis şu'le-i dâğ-ı nümâyânım mıdır' beytinde bilinen bilmezlikten gelinip, asıl tecâhül-i ârif budur.</i>
M. Rif'at, <i>Mecâmiü'l-Edeb</i>	<i>Tecâhül-i Ârif, bir nokteden dolayı bilineni bilinmeyen yolunda söylemektir.</i>	<i>Üç yön olup, 1.Övgü kastyıla mübalağa içerir. 2. Kınama kastyıla mübalağa içerir. 3. Sevginin hayret derecelerinde iken söylenenidir</i>
Recâizâde, <i>Ta'lîm-i Edebiyat</i>	<i>İstifhâm, sıkı sıkıya birtakım sualler söylemekten ibârettir.</i>	<i>Bu tür suallerden asıl amaç cevap almak değil, fikir ve hisleri daha etkili ortaya koyup muhatapı tehyic ve iknâ veya tahyir ve i'câb etmektir. Bunu âdi istifhâmdan ayırıp tecâhül-i ârif demek gerekir.</i>
Ahmed Reşîd, <i>Nazariyyât-ı Edebiyye</i>	<i>Tecâhül-i Ârif, bir nokteye dayanmak şartıyla bilinen bir şeyi bilinmezmiş gibi göstermektir.</i>	<i>Söylenen sözde tecâhülü mucip bir edebî amaç olmalı, muhataplarca anlaşılabilir. Tecâhül-i âdide ketm, tecâhül-i ârifte ibraz emeli vardır. Tecâhül-i ârif iki tür olup, ilki</i>

Turkish Studies

		<i>daima hissî aşırılığı ibraz içindir ki istifhâm kipleriyle yapıldığından 'istifhâm' adı verilir. İkincisi, surf şenlendirme için olup, bir tür müşâkele ise de onun aslı tecnîs ve ihâm, bununki surf tecâhüldür.</i>
Muallim Naci, <i>Istulâhât-ı Edebiyye</i>	<i>Tecâhül-i Ârif, insanın bir sözü bir nükteye mebnî, hakikat-i hâli bilmiyormuş gibi söylemesidir.</i>	<i>Tecâhül veya tecâhül-i ârifâne de denir. Bazı beyâniyyûn bu üslûp Kur'ân-ı Kerîmde de geçtiğinden tecâhül adını uygun görmeyip, 'ma'lûmun li-nüktetin gayr-i ma'lûm mesâkına sevki' adını seçmişlerse de külfetinden dolayı kabul görememiştir. Tecâhül-i ârif pek hoş bir üslûptur, fakat bu yolda söz söyleyecek kişi gerçekten ârif olmalıdır. Yoksa ona (tecâhül-i ârif) değil (teârûf-i câhil) denilir. Tecâhül-i ârifte tenşî, tevbîh, tahayyür, tedellüh, medh ve zemde mübalağa gibi nükteler aranır.</i>
Tahirü'l-Mevlevî, <i>Edebiyat Lügati</i>	<i>Tecâhül-i Ârif, bilen bir kimsenin nükte dolayısıyla bilmiyormuş gibi davranmasıdır.</i>	<i>Tecâhül-i Ârifte bir nükte kadedilmiş olması şarttır. 'Ben mi çıldırdım ilâhî yoksa hiç mi farkı yok - Gördüğüm çılgın gürûhun zümre-i divâneden' beyti gibi</i>

S
B
onuç
u
makal
ede
incele
nen
on altı
belâğ
at
kitabı
nın
çoğun
da
tecâh
ül-i
ârif

için yaklaşık aynı tarif ve tasnifler yapılmıştır. Sekkâkî'nin, sanatın ismini farklı kullandığı, Recaizâde'nin ise sanatın adını *istifhâm* olarak vermekle beraber açıklamada yine *tecâhül-i ârif* adını işaret ettiği görülmektedir. Kitaplarda *tecâhül-i ârif* için verilen örneklerden bazıları başka bir yazarca bu sanata dahil edilmeyebilmiştir. İncelediğimiz kitaplarda bu sanat genellikle tek başlık altında açıklanmıştır. Sekkâkî *sevku'l-ma'lûm mesâka gayrihi*, Recaizâde ise *istifhâm* adını kullanmıştır. Kitaplarda her ne kadar Sekkâkî'nin kullandığı *sevku'l-ma'lûm mesâka gayrihi* adı, başlık olarak benimsenmemiş ise de kitaplarda verilen tarifler bu başlığın bir nevi tercümesi olmuştur. Kitaplardaki: '*Tecâhül-i Ârif, bilineni bilinmeyen yoluna bir nükte sarfı için sevk etmektir.*' tarifi, *sevku'l-ma'lûm mesâka gayrihinin* tercümesinden başka bir şey değildir. Burada sadece *li-nüktetin* ibaresi fazla olup, bunu da Sekkâkî'nin *Miftâh*'ını özetleyen Kazvinî eklemiştir. Dolayısıyla *tecâhül-i ârif* sanatı, bilen bir kimsenin bir nükteden dolayı bilmiyormuş gibi davranmasıdır. Bu ise sorularla, yani *istifhâm* ile yapıldığından *istifhâm* bu sanatın bir aracı olmaktadır. Yoksa, *istifhâm* ayrı bir sanat olarak görülmemektedir. Recaizâde'nin: "*Bu tür suallerden asıl amaç cevap almak değil, fikir ve hisleri daha etkili ortaya koyup muhatabı heyecanlandırma, ikna etme veya şaşkınlığa düşürmektir. Bunu âdî istifhâmdan ayırıp tecâhül-i ârif demek gerekir.*" şeklindeki tarifi de bu duruma işaret etmektedir. Daha açıklayıcı olan Ahmed Reşid'in tarifine göre iki türlü olan *tecâhül-i ârif*in birincisi, daima hissî aşırılığı göstermek içindir ve *istifhâm* kipleriyle yapıldığından *istifhâm* adı verilir. İkincisi ise, surf şenlendirme için olup bir tür müşâkele ise de onun aslı tecnîs ve ihâm, bununki ise sadece *tecâhüldür*. Bu tarif de göstermektedir ki *tecâhül-i ârif*, *istifhâm* kipleriyle yapılmakta olup '*istifhâm*' bu sanatın bir aracı ve sıfatı durumundadır.

KAYNAKÇA

Abdurrahman Süreyya (1303), *Mizânü'l-belâga*, İstanbul.

Ahmed Cevdet Paşa (1307), *Belâgat-i Osmâniyye*, 3.baskı, İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası.

Ahmed Hamdî (1293), *Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî*, İstanbul:Matbaa-i Âmire.

Ahmed Reşid (1328), *Nazariyyât-ı Edebiyye*, İstanbul.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016

- Ankaravi, İsmail (1284), *Miftâh-ül-Belâga ve Misbâhu'l-fesâha*. İstanbul: Tasvîr-i Efkâr Matbaası.
- Durmuş, İsmail (2011), *Tecâhül-i Ârif*, DİA, C.40, s.232-233, İstanbul.
- İbnü'l-Kâmil Mehmed Abdurrahman (1309), **(Tertîb-i cedîd) Belâgat-i Osmâniyye**, İstanbul: Kaspar Matbaası.
- Karademir, Fevzi (2010), “Bir Dil ve Üslup Bileşeni Olarak Cahit Sıtkı'nın Şiirlerinde Soru” *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 5/4 Fall.
- Kazvinî, Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdurrahmân, *Telhîsü'l-Miftâh*, Milli Ktp. 1Hk 91/2.
- Mehmed RÎF'AT (1308), *Mecâmiü'l-Edeb (3 cilt)*. İstanbul.
- Muallim Naci. (1307), *Istîlâhât-ı Edebiyye*. İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası.
- Mustafa Sürûrî, *Bahru'l-Ma'ârif*, Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 8841.
- Mütercim Âsım Efendi (1305), *el-Okyânûsü'l-Basît fi-Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, İstanbul.
- Recâizâde M. E. (1299), *Ta'lim-i Edebiyyât*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- Ruscuklu Mehmed Hayri (1308), *Belâgat*, İzmir.
- Sadüddin Teflâzânî, *el-Mutavvel*, İstanbul Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, nr. K-424.
- Said Paşa (1305), *Mîzânü'l-Edeb*, İstanbul.
- Saraç, M. A. Y. (2004), Osmanlı Döneminde Belâgat Çalışmaları. *Journal of Turkish Studies*. Harvard University. C. XXVII, s. 311-344
- Saraç, M. A. Y. (2004), Edebî Sanat Terimlerinin Türkçe Karşılıkları Üzerine. *TDED*, C. 32. s. 131-147.
- Siracüddin Sekkâkî (1987), *Miftâhu'l-Ulûm*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Süleyman Paşa (1289), *Mebâni'l-İnşâ II*, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Hazret-i Şâhâne Matbaası, İstanbul.
- Şaban, İ. (2011), Osmanlı Âlimlerinin Arap Belagatine Dair Eserleri, *Şarkiyat Mecmuası*, XVII, s. 108-133, İstanbul.
- Tahirü'l-Mevlevî (1936), *Edebiyat Lügati*, Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Eliaçık, M. (2016). “Belâgat Kitaplarında Tecâhül-i Ârif'in Tarif ve Tasnifi / The Definition and Classification of the Tecahul-i Arif in Rhetoric Books”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 11/10 Spring 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9325>, p. 217-230.